

Беларускі гістарычны зборнік

40

Беларускае гістарычнае таварыства

Беласток 2013

Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Rada naukowa:

prof. dr hab. Stanisław Alexandrowicz (Toruń), prof. Eriks Jēkabsons (Ryga),
prof. dr hab. Jan Jurkiewicz (Poznań), prof. dr hab. Ryhor Łaźko (Homel),
prof. dr David Marples (Edmonton), dr Rimantas Miknys (Wilno),
prof. dr Mathias Niendorf (Greifswald), dr Per Rudling (Lund),
prof. dr hab. Zachar Szybieka (Hajfa), doc. dr Siarhiej Tokć (Grodno),
prof. Barbara Törnquist-Plewa (Lund), prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (Warszawa)

Recenzenci BZH nr 39–40:

Prof. dr hab. Tamara Bairašauskaitė, dr Tomasz Błaszczak, dr Adam Bobryk,
prof. Krzysztof Buchowski, prof. dr hab. Waldemar Deluga, dr Tadeusz Gawin,
dr hab. Joanna Gierowska-Kallaur, prof. Mirosław Golon, prof. dr hab. Bohdan Halczak,
ks. prof. dr hab. Michał Janocha, dr hab. Joanna Januszevska-Jurkiewicz,
prof. Zbigniew Karpus, dr doc. Iryna Kiturka, dr Lila Kowkiel, dr doc. Luba Kozik,
prof. Siarhiej Nowikow, prof. Waldemar Rezmer, dr Hienadź Siemianczuk,
dr doc. Ina Sorkina, prof. Wojciech Śleszyński, prof. dr hab. Jan Tęgowski,
dr Anatol Trafimczyk, dr hab. Aleksander Wabiszczewicz,
prof. Wiktor Watyl, prof. Mariusz Wołos

Kolegium redakcyjne:

Eugeniusz Mironowicz (redaktor naczelny),
Dorota Michaluk (zastępca redaktora, sekretarz redakcji),
Marzena Liedke (zastępca redaktora), Oleg Łatyszonek,
Witalis Łuba (red. językowy), Jarosław Iwaniuk (red. strony internetowej),
Sławomir Iwaniuk, Małgorzata Ocytko

Skład: Adam Pawłowski

Korekta: Witalis Łuba

Wydawca: Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Adres redakcji: 15-449 Białystok, ul. Proletariacka 11, tel. 85 744 61 11

E-mail: ebma@interia.pl

Strona internetowa: <http://bzh.kamunikat.org>

Nakład: 500 egz.

Zrealizowano:

- dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji,
- przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego w Białymstoku,
- przy pomocy finansowej Prezydenta Miasta Białegostoku.

Na okładce: Wychodźcy z Białorusi w australijskim wojsku — Piotr Wisieleński (I strona),
Chaim Płatkin (IV strona).

Spis treści

artykuły

- Тацяна Бубенька, Андрэй Мяцельскі** — Пачаткі Нава-
грудка: вытокі і генезіс 7
- Ірына Кітурка** — Інвентар 1742 г. Брэсцкай і Кобрынскай
эканомій як унікальная крыніца па эканамічнай гісторыі
Беларусі 31
- Елена Говор** — Белорусские анзаки 53
- Jan Wiśniewski** — Kwestia białoruska i wschodnia granica Pol-
ski w polityce rządu syberyjskiego admirała Aleksandra Kol-
czaka w latach 1918-1920 109
- Tomasz Błaszczak, Patryk Tomaszewski** — Białoruska Korp-
racja Akademicka „Scorinia” w Wilnie w latach 1931-1934 133
- Piotr Cichoracki** — Radykalizacja działalności komunistycz-
nej w pierwszej połowie lat 30. w województwie poleskim ... 157
- Christian Ganzer** — Straty po stronie niemieckiej i radzieckiej
jako wskaźnik długotrwałości i intensywności walk o twier-
dzę brzeską 171
- Eugeniusz Mironowicz** — Prowincja i stolica — okupacyjna
codziennosc na Białorusi 189
- Rafał Czachor** — Od próby reformy republiki radzieckiej do
niepodległości. Proces zmian ustrojowych na Białorusi w la-
tach 1989-1991 211

komunikaty

- Леанід Лаўрэш** — Датаванне пабудовы царквы ў Малым
Мажэйкаве 226
- Antoni Mironowicz** — Najstarszy „Субботник или Поминик”
monasteru supraskiego 233

- Язэп Янушкевіч** — Метрыкі хросту Вінцэся-Кастуся Каліноўскага 244
- Witold Bobryk** — Sprawozdanie o stanie Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w województwie suwalskim z 1980 roku 249
- Urszula Gołubowska** — Tożsamość Polaków wyznania prawosławnego 257

materialy źródłowe

- Eugeniusz Iwaniec** — Kosów Poleski i Mereczowszczyzna w czasie okupacji niemieckiej (1941-1944) Część druga: sierpień 1942 — lipiec 1944 270

recenzje, polemiki, informacje bibliograficzne

- Аляксей Шаланды, *Сімвалы і гербы зямель Беларусі ў X-XVIII стст. Геральдычна-сфрагістычныя нарысы*, Мінск: Беларуская навука, 2012, 182 с. ілюстрацыі. Наклад 500 асобнікаў. (Генадзь Семянчук) 294
- Рэвізія Полацкага ваяводства 1552 года*, уклаў Васіль Варонін, Менск 2011, 271 с. (Генадзь Семянчук) 300
- Arkadiusz Czwolek, *Piórem i bulawą. Działalność polityczna Lwa Sapiehy, kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012, ss. 734, ilustr., tabl. genealogiczna. (Marzena Liedke) 304
- Кніга магістрата места Полацка 1727 г.*, падрыхтавалі А. М. Латушкін, М. Дз. Макараў, Беласток: Беларускае навуковае таварыства, Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2012, 406 с. (Генадзь Семянчук) 307

Contents

academic papers

- Taciana Bubienka, Andrej Miacielski** — The beginnings of Navahrudak: sources and origins 7
- Iryna Kiturka** — The inventory of the Brest-Kobryn crown lands dating from 1742 as a unique source in the economic history of Belarus 31
- Elena Govor** — Belarusian Anzacs 53
- Jan Wiśniewski** — The Belarusian issue and the eastern Polish border in the policy of the government of the Siberian Commander Alexander Kolchak in the years 1918-1920 109
- Tomasz Błaszczak, Patryk Tomaszewski** — The Belarusian „Scorinia” Academic Corporation in Vilnius in 1931-1934 133
- Piotr Cichoracki** — The radicalization of Communist activities in the Polesie Voivodeship in the first half of the 1930s 157
- Christian Ganzer** — German and Soviet casualties as an indicator of the long duration and intensity of fighting over the Brest fortress 171
- Eugeniusz Mironowicz** — The province and the capital—daily life in occupied Belarus 189
- Rafał Czachor** — From an attempt at reforming the Soviet republic to independence. The process of constitutional changes in Belarus in 1989-1991 211

miscellanea

- Leanid Łauresz** — Dating the construction of the Orthodox church in Malamažejkau..... 226
- Antoni Mironowicz** — The oldest Subbotnik ili Pominik in the Orthodox monastery in Supraśl..... 233

Jazep Januskiewicz — The baptismal certificates of Wincenty-Konstanty Kalinowski 244

Witold Bobryk — Report on the condition of the Polish Autocephalic Orthodox Church in the Suwałki voivodeship in 1980 249

Urszula Gołubowska — The national identity of Orthodox Poles 257

source materials

Eugeniusz Iwaniec — Kosava and Mieračouščyna under German occupation (1941–4). Part two: August 1942–July 1944 270

reviews

(see table of contents in Polish)

Леанід Лаўрэш
(Ліда)

Датаванне пабудовы царквы ў Малым Мажэйкаве

Маламажэйкаўская Багародзіцкая царква-крэпасць — адна з тых трох культурных пабудов памежжа XV-XVI стст. (другая і трэцяя — гэта Сынкавіцкі і Супрасльскі храмы-крэпасці), дзякуючы якім Беларусь увайшла ў гісторыю еўрапейскай архітэктуры.

Святар Маламажэйкаўскай (Мураванкаўскай) царквы а. Леў Савіцкі, які артыкулам «Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь», надрукаваным ў № 33, 34, 36, 42 «Литовских Епархиальных Ведомостей» за 1873 г. данёс да нас галоўны масіў інфармацыі пра гэты храм, пісаў: «Маламажэйкаўская царква знаходзіцца ў Лідскім павеце, у 30-ці вёрстах па паштовай дарозе ад Ліды на Гродна. Царква гэта, з некалі прыналежнымі да яе землямі і некалькімі дварамі пасяленцаў, пад назвай Агароднікі, размешчана на даволі ўзнёслай мясцовасці, якая апускаецца пахілам да невялікага раўчука, маляўнічыя берагі якога аблямоўвае густы хмызняк і высокія дрэвы, творачы значны гай, які як бы наўмысна вырашчаны тут для прыгажосці і для абароны ад заходніх вятроў. Гэта мясцовасць у старажытнасці вядома пад назвай „Багданаўшчына”, тут размешчаны будынкі святара (...). Некаторыя асобы, камандзіраваныя ў апошнія гады для агляду славурых помнікаў нашай краіны, не маючы дакументаў і гістарычных дадзеных, не маглі нават спадзявацца сустрэць у падобнай глухмені такую выдатную сваёй архітэктурай святыню. Шмат хто думаў, што гэты будынак пабудаваны ў даўнія часы татарамі для мячэці, а потым ужо перароблены на царкву, але ясныя сляды крыжоў, выштукаваныя з цэгля ў вежах з заходняга боку і мясцовыя пісьмовыя помнікі, пераконвалі іх у адваротным»¹.

Паспрабуем па магчымасці прасачыць раннюю гісторыю Маламажэйкаўскай царквы і мясцовасці, дзе яна знаходзіцца.

Яшчэ ў XV ст. па ўсёй тэрыторыі гістарычнай Лідчыны цягнулася вялікакняская пушча. У часы Вітаўта тут яшчэ не было сталага насельніцтва і менавіта ён пачаў надзяляць баяраў землямі, прычым надаваць ён мог толькі лясы і рэкі. Гэтая маёмасць каштавала не шмат, бо гаспадар павінен быў карчаваць лес і так праз выкарчоўку лесу ды заняцце новых пушчаў і рухалася каланізацыя Лідчыны².

¹ Л. Савіцкі, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, «Литовские Епархиальные Ведомости» (далей: ЛЕВ), 1873, № 33, с. 297.

² J. Glinka, *Ród Klausucia w wiekach XIII-XVI. Ze studiów nad kształtowaniem i różnicowaniem społecznym bojarstwa litewskiego*, „Studia Źródłoznawcze”, Warszawa — Poznań 1959, t. IV, s. 96.

Да 1506 г. Мажэйкава верагодна было вялікакняскай маёмасцю, бо першы вядомы ўпамін пра гаспадара Мажэйкава разам з суседнімі Дзікушкамі (Бікушкамі) знойдзены пакуль толькі ў 8-м томе Метрыкі ВКЛ: «1506.09.02. Мельник. Лист наместнику жолудокскому о пожаловании Михаилу Гагину двора Можейковского и дворца Бийкушского Жолудокского повета, до очищения имений его путивльских и киевских от неприятеля»³. Міхал Гагін у 1508 г. пад час вайны Маскоўскай дзяржавы з ВКЛ здрадзіў і перайшоў на бок вялікага князя маскоўскага Васіля III, таму Мажэйкава перадаецца Льву Тышкевічу: «1508.05.26. Новогрудок. Привилей дворянину господарскому Льву Тишкевичу на дворцы Можейково и Бикушки в Жолудокском повете, до очищения его отчины от вел. кн. московского»⁴.

Праз палову года ад Тышкевіча маёмасць перадаецца князю Васілю Андрэевічу Палубенскаму: «1508.12.14. Вильно. Лист дворянину господарскому Льву Тишкевичу, что бы уступил ему пожалованные дворцы Можейково и Бикушки Жолудокского повета Василью Андреевичу Полубенскому, которому были пожалованы ранее»⁵. Льву Тышкевічу засталіся Дзікушкі. Князь Палубенскі за зносіны са здраднікам Міхам Глінскім быў арыштаваны, але потым памілаваны і ў 1514 г. зноў атрымаў пацвярджэнне на валоданне Мажэйкавам⁶.

Кароль і вялікі князь ВКЛ Аляксандр 27 студзеня 1505 г. пацвярджае будучаму фундатару пабудовы Маламажэйкаўскай царквы Шымку Мацкавічу права на валоданне зямлёй у Жалудоцкім павеце і «на дворец на Тури близко Рожанки». З пацвярджэння бачна, што яшчэ бацька Шымкі — Мацка Андрушкавіч атрымаў пустэчу, якая звалася Трэшэўшчына ў Жалудоцкім павеце і потым, з дазволу вялікага князя, абмяняў сваю зямлю з васілішскімі і жалудоцкімі баярамі і прыкупіў поле з лесам у баярына Багдана Пацэвіча і «дворец ихъ на Тури близко Рожанки обел вечно (...)»⁷. 27 жніўня 1508 г. Шымка Мацкавіч атрымлівае 2 чалавекі і 4 пусташы ў Жалудоцкім павеце⁸, у 1509 г. прывілей на людзей і на двор на рацэ Тур'я⁹.

³ <http://starbel.narod.ru/metrika/rgada100.htm>; Национальная библиотека Беларуси (далее: НББ): 1БА91074К. — Реестр актов и записей: № 177, с. 175.

⁴ <http://starbel.narod.ru/metrika/rgada100.htm>; НББ: 1БА91074К. — Реестр актов и записей: № 315, с. 257.

⁵ <http://starbel.narod.ru/metrika/rgada100.htm>; НББ: 1БА91074К. — Реестр актов и записей: № 379, с. 287.

⁶ *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі* (далее: ЭГБ), Мінск 1994, т. 2, с. 423.

⁷ *Lietuvos Metrika*. Knyga Nr 6 (1494-1506): Užrašymų knyga 6 / Lietuvos istorijos institutas; parengė A. Baliulis, Vilnius 2007, с. 308.

⁸ <http://starbel.narod.ru/metrika/rgada100.htm>; НББ: 1БА91074К. — Реестр актов и записей: № 355, с. 277.

⁹ <http://starbel.narod.ru/metrika/rgada100.htm>; НББ: 1БА91074К. — Реестр актов и записей: № 488, с. 319.

У 1514 г. кароль пісаў намесніку жалудоцкаму: «Біў нам чалом падканюшы віленскі Шымка Мацкавіч і распавёў перад намі, што лоўчы наш, намеснік ожскі і пераломскі, пан Мікалай Юр'евіч Пацэвіч, калі ад нас Жалудок трымаў, даў яму зямельку на пусташы (...) у Жалудоцкім павеце пад назвай Мажэйкаўшчына (...), а ён тую зямлю ў дзержанні меў аж да гэтага часу, і сам пан Мікалай нам распавёў, што тую зямлю даў трымаць яму да нашай волі, і ён біў чалом, каб яму на тое далі наш ліст. І мы яму на тое наш ліст даём: няхай ён тую зямлю трымае з усім тым, што да яе здаўна знаходзіцца, а нам з таго службу земскую заступае (...)»¹⁰. Такім чынам, яшчэ да 1514 г. Шымка Мацкавіч атрымаў пустэчу ў яшчэ адзіным Мажэйкаве. Потым частка Мацкавіча атрымала назву Малое Мажэйкава. Як пісалася вышэй у тым жа 1514 г. князь Палубенскі атрымаў пацвярджэнне сваіх правоў на двор Мажэйкава ў Жалудоцкім павеце і, відавочна, ягонай часткай стала будучае Вялікае Мажэйкава.

Другім шлюбам, пасля смерці сваёй першай жонкі князеўны Аксінні Заслаўскай, князь Васіль Андрэевіч Палубенскі, мсціслаўскі, бабруйскі і барысаўскі стараста і дзяржаўны маршалак, у вельмі пажылым узросце ажаніўся з удавой Шымкі Мацкавіча (цівуня і гараднічага віленскага, старасты ушпольскага, пенянскага і радунскага) — Сафіяй Паўлаўнай. Верагодна, яна як пасаг унесла Малое Мажэйкава другому мужу, бо ў 1546 г. ён адпісвае жонцы адну траціну сваіх валадарстваў, 2000 коп літоўскіх грошаў ад сядзібы Мажэйкава, і адначасова свайму сыну князю Івану траціну ўсіх сваіх маёнткаў, за выключэннем Мажэйкава (раней ужо адпісанага жонцы Сафіі Паўлаўне). Апошняю траціну сваіх валадарстваў Васіль Андрэевіч Палубенскі адпісваў як пасаг сваёй унучцы Марыне, дачцэ яго сына Льва, якая засталася сіратой пасля смерці бацькі. Князь Васіль Андрэевіч Палубенскі памёр 4 сакавіка 1550 г. у сядзібе Гарадзішча. Удава перавезла яго цела ў Кіеў і пахавала ў Кіева-Пячэрскай лаўры, у царквы Прачыстай Багародзіцы Пячэрскай, каля ягонага сына Льва.

У 1563 г. Марына, дачка памерлага князя Льва Васільевіча Палубенскага, і жонка Станіслава Паўлавіча Нарушэвіча (спраўцы Гарадзенскага староства) сумесна з мужам выступае з заявай, што маёнтак Мажэйкава быў падараваны каралём Аляксандрам «яе дзеду князю Васілю Андрэевічу Палубенскаму, старасту мсціслаўскаму»; апошні, заўдавеўшы, узяў шлюб з Сафіяй Паўлаўнай, удавой Шымкі Мацкавіча, якой адпісаў гэты маёнтак «у вечнае карыстанне». Яна ж сама «пе-

¹⁰ М. К. Любавский, *Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого литовского статута: исторические очерки*, Москва 1892, с. 602.

рапісала» гэты маёнтак на свайго сына Яна Шымкавіча (маршалка і пісара гаспадарскага [вялікакняжацкага], дзяржаўца тыкоцінскага). Паколькі ў 1563 г. Марына была адзінай спадчынніцай свайго дзеда Васіля, бацькі Льва і дзядзькі Івана, усе свае правы на маёнтак Мажэйкава яна перадала Шымкавічу, які ўжо і так меў на гэты маёнтак каралеўскае пацвярджэнне. У свой чарод Шымкавіч упісаў сядзібу Мажэйкава у так званы «пасаг» сваёй жонцы, князеўне Аляксандры Іванаўне Вішнявецкай¹¹.

Пасля смерці Яна Шымкавіча Мажэйкава было падзелена паміж яго дочкамі (або пляменніцамі): Альжбетай — жонкай падскарбія ВКЛ Крыштафа Мікалаевіча Нарушэвіча і Багданай — жонкай мсціслаўскага ваяводы Андрэя Сапегі. Нарушэвічы атрымалі Малое Мажэйкава, а Сапегі — Вялікае¹². Як бачым з імёнаў, ужо сын Шымкі Мацкавіча — Ян, як і ўнучкі, дакладна не былі праваслаўнымі.

Найбольш верагодным фундатарам пабудовы мураванай царквы лічыцца Шымка Мацкавіч, аб чым запісана ў акце візітацыі 1784 г.: «Мажэйкаўская царква пад тытулам нараджэння Панны Марыі, даўнейшай фундацыі васпанства Мацкевічаў Шкленскіх»¹³, але існуе меркаванне, што фундатарам царквы мог быць князь Васіль Палубенскі, які ў 1508 г. атрымаў ад вялікага князя двор Мажэйкава¹⁴.

Ранейшыя даследчыкі час пабудовы царквы адносілі да 1407 г. (траўня 10 дня), у доказ прыводзіўся больш позні дакумент ад 1524 г., які падае ў сваім артыкуле а. Леў Савіцкі: «(...) отец Федосий Ворытынскій, протопоп Лидский, до книг метрополитальныхъ въ дворы нашемъ, в Новогрудку будучи, покладалъ, и ку актыкованью подалъ листь ограничный церкви Маломожейковской Мурованной, грунтов, лесов, сеножатеи, самого седлиска и прочих принадлежностей, сходно стародавнаго фундушу учиненнаго чрезъ зошлого его милости пана Шимка Мацкевича Шкленскаго, подконюшего Виленского, державцы Ушпольскаго, Пенянскаго и Радунскаго, наданыхъ и належачихъ на туюжь церковь Мурованную, в повете Лидском лежачую и им побудаваную, року 1407 мая 10 дня»¹⁵. На сённяшні дзень верыфікаваць

¹¹ *Князья Полубинские. Сборник исторических материалов по истории рода* (составитель: Дмитрий Георгиевич Карпинский). <http://www.wikiznanie.ru/gu-wz/index.php/Полубинские>

¹² *ЭГБ*, т. 2, с. 423.

¹³ Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы, ф. 634, воп. 1, спр. 53, Візіты цэркваў Лідскага і Слонімскага дэканата, 1784 г., с. 42.

¹⁴ А. М. Кушнярэвіч, *Культывавае дойдства Беларусі XIII-XVI ст.*, Мінск 1993, с. 73-74.

¹⁵ Л. Савіцкі, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, ЛЕВ, 1873, № 33, с. 297.

гэты дакумент не ўяўляецца магчымым і ён выклікае вялікі сумнеў бо ў 1407 г. Шымкі Мацкавіча яшчэ не было на свеце, а ў 1542 г. ён — і гэта дакладна ўстаноўлена — зрабіў завяшчанне на карысьць Маламажэйкаўскай царквы, якая да таго часу ўжо была пабудавана. Можна выказаць здагадку, што перапісваючы старую паперу святар памыліўся пры распазнанні асобных слоў і такім чынам змяніў першасны сэнс дакумента. Аднак менавіта на падставе гэтага тэксту, у 1907 г. святкавалася меркаванае 500-годзе царквы і ў Вільні была надрукавана адмысловая брашура: *Маломожейковская «Мурованная» царковь. На память о 500-летию каменной церкви Рождества Пречистой Богоматери в селе Маломожейков, Лидского уез., Виленской губ. 13 мая 1907 г.* Издание Виленского Православного Св.-Духовск. Братства. Вильна. 1907.

Зараз лічыцца, што сучасная мураваная царква пабудавана каля 1524 г. Гісторык Юзэф Ядкоўскі, які па даручэнню Маскоўскага археалагічнага таварыства даследаваў Маламажэйкаўскую царкву ў 1913 г., датаваў яе першай паловай XVI стст. З ім быў згодны беларускі мастацтвазнаўца Мікола Шчакаціхін. Спецыяліст па абаронным будаўніцтве на Беларусі ў XVI-XVIII ст. Міхась Ткачоў таксама датаваў храм першай паловай XVI ст. — паміж 1516 і 1542 гг.¹⁶ На карысьць больш позняга за 1407 г. узвядзення Маламажэйкаўскай царквы ўскосна сведчыць яе архітэктура. Названья храмы абарончага тыпу ў Вільні, Супраслі, Сынкавічах і Маламажэйкаве, на думку беларускіх і польскіх вучоных, узведзены прыблізна ў адзін перыяд (звычайна называецца памежжа XV-XVI стст. або пачатак XVI ст.). Дарэчы яшчэ а. Леў Савіцкі адзначыў «падабенства з (...) старажытным Прачысценскім Мітрапалітальным саборам у Вільні, які відаць па ўсім служыў для будаўнікоў Маламажэйкаўскай царквы прататыпам, храмастваральнік нават прысвяціў яго імя Прачыстай Багародзіцы»¹⁷.

Гэтыя храмы першыя ў гісторыі праваслаўнага культавага будаўніцтва ў Беларусі спалучылі ў сабе рысы візантыйскага тыпу і заходне-еўрапейскай готыкі і, па меркаванню шэрагу даследчыкаў той эпохі, з'яўляюцца вынікам і праявай распаўсюджвання ідэй Фларэнцкай уніі 1439 г. сярод уплывовай праваслаўнай эліты Вялікага Княства Літоўскага¹⁸.

¹⁶ А. М. Кушнярэвіч, *Культывае дойлідства Беларусі...*, с. 75.

¹⁷ Л. Савіцкий, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, ЛЕВ, 1873, № 33, с. 298-299.

¹⁸ А. А. Семянчук, *Распаўсюджанне ідэй Фларэнцкай уніі ў Вялікім княстве Літоўскім ў канцы XV — пачатку XVI ст.*, [у:] *Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа: зб. навук. арт.: у 2 ч., ч. 1*, Гродна 2009, с. 162.

Аднак падчас рэканструкцыі 1870 г. «пры расчыстцы месца ў сярэдзіне царквы было адкапана мноства вялікіх камянёў, пад якімі былі сляды мёртвых целаў, на некаторых камянях былі пазначаны, ледзь прыкметна славянскімі літарамі, гады ад стварэння свету. Так на адным атрымалася разабраць год ад Р. Хр. 1469 г. і надпіс: Хрыстоў раб Іерей Авраамъ. Гэты камень быў пакінуты на месцы»¹⁹. Такім чынам пад храмам не перанесеныя пад час будоўлі асобныя надгробкі, а саўпраўдныя магілы з захаванымі надгробкамі.

Артыкул а. Льва Савіцкага змяшчае інфармацыю, якая дазваляе вырашыць гэтае пытанне. Святар піша: «Як абвяшчае паданне і бачныя зараз сляды падмурка, на пляцы каля царквы фундатары пабудавалі манастыр, (...) верагодна драўляны, і ўжо трухлявы ў 1524 г.»²⁰ Такім чынам яшчэ ў XIX ст. каля сучаснай царквы існавалі падмуркі старой сакральнай пабудовы і захоўвалася народная памяць пра яе.

Істотна, што ў Метрыцы ВКЛ ёсць успамін пра царкву — папярэдніцу сучаснай: 5 снежня 1528 г. Шымка Мацкавіч скардзіўся на васілішкага і маркаўскага дзяржаўцу Яна Мікалаевіча Радзівіловіча (Радзівіла), што той пачаў сабе забіраць, «што давалі людзі на капліцу Вітаўтаву»²¹. Вядома, Мажэйкава, што ўваходзіла ў Троцкае ваяводства²², патомным уладаром якога быў Вітаўт, знаходзілася зусім недалёка ад старажытнага шляху з Вільні ў Кракаў і таму з'яўленне тут «капліцы Вітаўта» не павінна дзівіць.

Відавочна, сучасны мураваны храм — другі па ліку, а першым тут быў пабудаваны драўляны храм. Таму дапушчальна прыняць за дату пабудовы першага драўлянага храма год, які падае а. Леў Савіцкі — 1407 г.²³ Гэта цалкам магчыма, бо, напрыклад, суседняя, драўляная Дзікушская царква ў 1442 г. ужо існавала²⁴.

Такім чынам сучасная гатычная царква абарончага тыпу верагодна была пабудавана каля старой драўлянай капліцы Вітаўта, падмуркі якой і памяць пра яе існаванне захаваліся да другой паловы XIX ст., ды і сама яна доўгі час магла стаяць побач з мураванай царквой. Пры гэтым некалькі пахаванняў з могілак, якія раней узніклі вакол каплі-

¹⁹ Л. Савіцкі, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, ЛЕВ, 1873, № 36, с. 322.

²⁰ Л. Савіцкі, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, ЛЕВ, 1873, № 34, с. 306.

²¹ В. Сліўкін, *Малое Мажэйкава*, «Лідскі летапісец», № 25-26, с. 41.

²² ЭГБ, т. 2, с. 423.

²³ Л. Савіцкі, *Маломожейковская (или Мурованая) Пречистенская церковь*, ЛЕВ, 1873, № 33, с. 297.

²⁴ Л. Лаўрэш, *Грэка-каталіцкая (уніяцкая) Царква на Лідчыне*, Полацк 2012, с. 44.

цы Вітаўта трапілі ў перыметр сучаснай царквы і гэта захавала для нас імя аднаго з першых мажэйкаўскіх святароў — іерэя Аўрама.

Мы маем падставы лічыць, што Маламажэйкаўскі прыход быў заснаваны на пачатку XV ст. пры пабудове капліцы Вітаўта і такім чынам датаванне пабудовы мураванай царквы ў першай палове XVI ст. не выклікае ніякіх прэрэчанняў.

Leanid Łauresz — badacz niezależny, administrator historyczno-krajoznawczej strony internetowej „Pawet”. Autor szeregu artykułów i książek poświęconych historii Ziemi Lidzkiej i naukom przyrodniczym.